

İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
e-ISSN: 2147-6152
Yıl 10, Sayı 25, Ocak 2021

Makale Adı /Article Name

Kazak Türkçesinde İsteme Kipliğini
Kodlayan Fiiller

Verbs Which Encode Subjunctive
Modality in Kazakh Language

Yazar

Elanur Kazanlar Ürkmez

Dr., urkmezelanur@gmail.com ORCID:0000-0002-2455-6404

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 14.06.2020

Kabul Tarihi: 22.12.2020

Yayın Tarihi: 29.01.2021

Sayfa Aralığı: 89-110

Kaynak Gösterme

Kazanlar Ürkmez, Elanur (2021). "Kazak Türkçesinde İsteme Kipliğini Kodlayan Fiiller", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 25, s. 89-110.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK KURUL ONAYI" gerektirmemektedir.)

ÖZ

Kiplik konuşurun gerçek veya gerçek olmayan dünya hakkındaki bilgi ve tutumlarını kodlayan dilsel araçlardır. Kipliğin anlamsal ve yapısal olarak ele alınması, işaret ettiği anlam alanlarının sayısız olması onu tanımlanması ve sınıflandırılması güç kategorilerden biri haline getirmiştir. 19. yüzyıldan itibaren kiplik, dilbilimi sahasında farklı yaklaşım ve bakış açılarıyla ele alınmış, böylece çok sayıda kiplik sınıflandırması yapılmıştır. Yapılan sınıflandırmaların kimisinde istek kipliği farklı kiplik türleri altında değerlendirilirken, kimilerinde yer almamıştır. Bu çalışmada istek kipliğinin kendisi gibi istendik eylemleri işaretleyen emir, rica ve yalvarma alt anlam alanları ile birlikte oluşturduğu isteme kipliği üzerinde durulmuştur. İsteme kipliği Kazak Türkçesinde kip ekleri, analitik yapılar, fiiller, edatlar, söylem stratejileri gibi çeşitli işaretleyicilerle kodlanmaktadır. Türkiye’de yapılan yapı odaklı kiplik çalışmalarının çoğunluğu morfolojik ve morfo-sentaktik işaretleyiciler üzerinedir. Bu çalışmada ise farklı olarak Kazak Türkçesinde isteme kipliğini işaretleyen fiiller ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İsteme Kipliği, Emir, İstek, Rica, Yalvarma

ABSTRACT

Modalities are linguistic tools that encode the knowledge and attitudes of the speaker about the real or unreal world. Its semantic and structural handling, the number of meaning areas used has made it one of the categories that are difficult to define and classify. Since 19th century, modality has been addressed with different approaches and perspectives in the field of linguistics, so that many classifications have been made. In some of the its classifications, the subjunctive modality has evaluated under different modality types, while in others has not find a place. In this study, subjunctive modality formed by the sub-fields of order, volition, request, entreaty has emphasized. Subjunctive modality is coded in Kazakh with various markers such as modal suffixes, analytical structures, verbs, prepositions, discourse strategies. The majority of the studies in Turkey is structural and about its morpho-syntactic and morphological markers. In this study, differently, verbs indicating subjunctive modality in Kazakh has been examined.

Keywords: Subjunctive Modality, Order, Volition, Request, Entreaty

Giriş

Türkçede anlam bilim odaklı çalışmalarda ön plana çıkan konulardan biri de kiplik kavramıdır. Olasılık, kesinlik, yeterlilik, emir, istek gibi çeşitli anlam alanlarının tespitini ve analizini yapmaya imkân veren kiplik, en genel tanımıyla bir sözcüde konuşurun her türlü duygu, düşünce ve yargılarını biçimbirimler, analitik yapılar, sözcükler, sözdizimsel öğeler, vurgu ve tonlama gibi dilsel ifadelerle dile getirdiği bir kategoridir. Kiplik, anlam bilimi dışında dilbilgisi ve edim bilim

sahalarında da ilgi görmüştür. Kipliği işaretleyen her türlü dilsel araç onun gramatikal bir kategori olduğunu gösterirken; işaretlerin çoklu okumaya sahip olması ve metnin bağlama göre yorumlanması semantik-pragmatik bir kategori olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Kiplik çalışmalarında araştırmacılar tarafından benimsenen farklı yaklaşımlar nedeniyle kipliğin tartışmasız bir tanımı ve sınıflandırması yapılamamış¹, neticesinde tanım ve tasnif çeşitliliği meydana gelmiştir. Kiplik, konuşur ve kılıcı olmak üzere çoğunlukla iki kişili bir diyalog sürecinde ortaya çıkmaktadır.² Vardar, kipliği konuşur ve kılıcı arasındaki iletişimin türüne göre cümlenin içerdiği yapının özelliği olarak tanımlar.³ Kipliğin türüne göre konuşurun önermeye ilişkin öznel tutumu ve tavrı, konuşurun ve kılıcının yetenek, istek ve ihtiyaç gibi içsel dinamikleri ve kılıcıya yöneltilen yükümlülükler kiplik ifadelerini meydana getirir.⁴ Kiplik ifadelerin belirlediği anlam kategorileri (tahmin, çıkarım, varsayım, şüphe, kanıtsallık, zorunluluk, gönüllülük, emir, istek, yeterlilik vb.) konuşurun tutumunun, olasılık-zorunluluk kavramlarının ve gerçeklik-gerçekdışılık kavramlarının temel alınmasına göre çeşitlenmektedir.

Az önce de değindiğimiz üzere, kipsel değer taşıyan her türlü dilsel araç kipliğin işaretleyicilerini meydana getirmektedir. Kipliği biçimsel olarak yansıtan işaretleyiciler morfolojik, morfo-sentaktik, leksik (sözlüksel), sentaktik (sözdizimsel), bürünsel olmak üzere alt türlere ayrılmaktadır. Palmer dünya dillerinde kiplik kategorisinin; kipler ve kiplik sistemi olmak üzere iki şekilde işaretlendiğini ancak çoğu dilde bu yollardan yalnızca birinin kullanıldığını veya birinin diğerine göre daha baskın görüldüğünü ileri sürmektedir.⁵ Kip, bir kiplik değer ifade eden morfolojik işaretleyicidir ve kiplik kategorisinin dilbilgiselleşmiş bir ifadesidir.⁶ Kiplik sistemi ise temelde edatlar ve eylemlerden, diğer bir deyişle sözlüksel işaretleyicilerden oluşmaktadır. O halde kiplik, Palmer'a göre, dünya

¹bkz. Caner Kerimoğlu, *Kiplik ve Kip*, Ankara: Pegem Akademi, 2018, s. 3-8.

²İmran Karabağ, "Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu" *Türk Dili*, 585, 2000, s. 275.

³Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual, 2007, s.135.

⁴Bkz. F.R. Palmer, *Mood and Modality* (Second Edition), Cambridge: Cambridge University Press, 2001,

⁵Palmer, *Mood and Modality*, s. 4.

⁶Ferdinand de Haan, "Typological Approaches to Modality", *The Expression of Modality*, Ed. Wolfgang Klein-Stephen Levinson, Berlin: Mouton de Guyter, 2006, s. 33.

dillerinde yalnızca ekler veya yalnızca sözcüklerle kodlanmaktadır. Ancak ikisinden birinin daha yoğun kodlandığı karma kiplik sistemine sahip diller de bulunmaktadır. Çalışmamızda temel aldığımız Kazak Türkçesi biçimbirimsel, sözlüksel, söz dizimsel ve bürünsel işaretleyicilere sahip olması nedeniyle karma bir kiplik sistemine sahiptir. Fakat Palmer'ın iddia ettiği gibi yalnızca eklerin veya sözcüklerin baskın olması söz konusu değildir. Kazak Türkçesinde kipliğin, her türlü işaretleyici ile kodlanıp, orantılı olarak dağıldığını söyleyebiliriz.⁷

Kiplik kavramı ile ilgili karmaşalık oluşturan bir diğer mesele ise evidensiyel (kanıtsallık) ve istek kategorilerinin bir kiplik değeri taşıyıp taşınamaması ve eğer taşıyorsa bu kategorilerin hangi kiplik türüne ait olduğu sorunsalıdır. Örneğin istek kipliği Palmer⁸ tarafından devinim kipliğinin bir alt türü iken, Narrog⁹ tarafından duygu kipliği olarak değerlendirilmiştir. Auwera-Plungian'ın¹⁰ sınıflandırmasında ise kiplik olarak kabul edilmemiştir. Kiplik alan yazında isteme semantiğini meydana getiren emir ve istek alt birimleri farklı kiplik türleri içinde değerlendirilmişse de, Sema Aslan Demir¹¹ tarafından Türkçe alan yazında bu iki anlam alanını da kapsayan bir isteme kipliği oluşturulmuştur.

Türkiye'de konu ile yapılan çalışmalar çoğunlukla kipliğin biçimbirimsel işaretleyicileri üzerinedir. Kipliğin sözlüksel işaretleyicileri zarflar, edatlar, kiplik kelimeler (modal sözler) ve kiplik bildiren fiillerden oluşmaktadır. Bu çalışmada Kazak Türkçesinde isteme kipliği kapsamında bulunan *emir*, *istek*, *rica*, *yalvarma* anlam alanlarını kodlayan fiiller tespit edilecektir.

1. İsteme Kipliği ve Kapsadığı Anlam Alanları

Konuşurun tasarladığı bir eylemin istendiğine işaret eden ifadeler isteme kipliğini oluşturmaktadır. İsteme kavramı yalnızca istek veya dilek olarak algılanmamalıdır. İstendik eylemler veya durumlar istemenin derecesine ve bir takım

⁷Elanur Kazanlar Ürkmez, *Kazak Türkçesinde Kiplik: Morfo-Sentaktik Semantik Bir Analiz*, Doktora Tezi, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

⁸Palmer, *Mood and Modality*.

⁹Heiko Narrog, *Modality in Japanese: The Layered Structure Of The Clause and Hierarchies of Functional Categories*, Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 2009.

¹⁰Johan Van Der Auwera & Vladimir A. Plungian, "Modality's Semantic Map", *Linguistics Typology*, 2, 1998.

¹¹Sema Aslan Demir, *Türkçede İsteme Kipliği Semantik-Pragmatik Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2008.

özelliklerine göre emir, istek, rica, yalvarma gibi farklı semantik alanlara işaret etmektedir. Konuyla ilgili kapsamlı olarak çalışan Sema Aslan Demir'e göre istemenin derecesi, yönü, yönlendiriciliği gibi özellikler bakımından farklılık gösteren bu alt anlamlar "isteme"nin ortak anlam alanıdır.¹²

- a) Kardeşine yardım et.
- b) Bari biraz yardım etsen.
- c) Yardım edebilir misin?
- ç) Lütfen yardım et, ne olur...

(a) emir, (b) istek, (c) rica ve (ç) yalvarma cümlesidir. Sözü geçen dört cümlede de konuşurun gerçekleşmesini istediği eylem veya durumlar işaretlenmiştir. Ancak cümleler bir takım özellikleriyle birbirinden ayrılarak, istemenin farklı semantik değerlerini oluşturmaktadır. İsteme kapsamındaki anlam alanlarının özelliklerini aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Emir: Yönlendiriciliği şiddetli olan bir kaynaktan çıkıp, ikinci veya üçüncü kişiye yönelik komut, talimat, buyruk gibi güçlü istekleri ifade eden anlam alanıdır. En az iki kişinin bulunduğu bir iletişim ortamında meydana gelen emir ifadelerinde emir veren buyurucu, emir alan eyleyicidir ve aralarında eşit olmayan, buyurucunun üstünlüğüne dayalı bir güç ilişkisi bulunmaktadır.¹³ Karşılıklı olmayan bu güç ilişkisi toplumsal, idarî, ahlaki ve dinî kaynaklı olabilmektedir.

Emir yönetenden yönetilene doğru olabileceği gibi anneden çocuğa, öğretmenden öğrenciye yönelik de olabilir. Hatta tecrübeli olma, yaşlı olma, kadın ya da erkek olma, kızgın olma vb. psikolojik ve sosyolojik etkenler bile iletişim ortamı içinde buyurucuya göreceli bir üstünlük sağlayabilir.¹⁴ Gücü sorgulanmayan bir otorite olan buyurucu itaat edilme beklentisi içerisindedir.¹⁵ Buyurucunun itaat edilme beklentisi ve emrin ileri derece dayatma şiddeti eyleyici açısından bir

¹²Aslan Demir, *Türkçede İsteme Kipliği Semantik-Pragmatik Bir İnceleme*, s. 15.

¹³Aslan Demir, s. 32.

¹⁴Aslan Demir, s. 33.

¹⁵*Webster's Dictionary of Synonyms*, Springfield-Massachusetts: Merriam-Webster INC, 1984, s. 161.

zorunluluğu doğurur. Bu nedenle kimi araştırmacılar emir ifadelerini yükümlülük (deontik) kipliği olarak değerlendirmişlerdir.¹⁶

Emir ifadelerinin daha resmî veya kibar hale getirildiği durumlar da mevcuttur. Bu kullanım Türkçede emir cümlesine *lütfen* sözcüğünün eklenmesiyle veya emir 1. çokluk şahıs eki *-Allm* ile çekimlenerek yapılır.¹⁷ Emrin kibar hale getirilmesi dayatma şiddetini etkilemez, verilen emir hala buyurgandır.

İstek: Konuşurun istemek, arzu etmek, dilemek, hayal etmek, niyet etmek, ummak gibi tutumlarını yansıtarak temelinde konuşurun tasarladığı bir eylemin istendiğine işaret eder. Somut isteklerden soyut isteklere kadar geniş bir alanı kapsayan istek semantiği Aslan Demir'in deyimiyle emir kadar güçlü olmayan, rica kadar da kibar olmayan; birinci şahıslarda niyet edilen, tasarlanan durumları, gerçekleşme olasılığı görece düşük dilekleri, arzuları, hayal edilenleri¹⁸; ikinci ve üçüncü şahıslarda ise temennileri karşılar. Narrog ise kontrol edilebilen durumlarda birinci şahsın isteklerinin niyet; ikinci ve üçüncü şahıslarınkinin arzu olduğunu belirtir. Kontrol edilemeyen durumlardaki istekler ise dilekleri oluşturmaktadır.¹⁹

Noonan²⁰ isteği işaretleyen fiilleri *umut grubu*, *dilek grubu* ve *istek grubu* olmak üzere 3 grupta inceler: Umut grubundaki fiiller korku ve endişe bildiren fiillerin tam karşılığıdır. Çünkü her iki duygu türü de hangi nedenle olursa olsun durumu bilinmeyen ancak gerçek olabilecek bir önermeye karşı duygusal bir tutumu ifade eder. Dilek grubundaki fiiller umut grubundaki fiillerden farklı olarak karşıolgusal yorumlara sahiptir. Diğer bir deyişle gerçek dünyada var olmayan ve var olma ihtimali düşük olan isteklerdir. Ayrıca gerçekleşemeyen, gerçekleşmesi mümkün olmayan istekler hiçbir zaman umut anlam alanını işaretlemez, bu tür istekler de dilekleri belirtmektedir. İstek grubundaki fiiller belirli bir zaman referansına sahiptirler ve bir durum veya bir olayın gelecekte gerçekleşebileceği arzusunun ifade ederler.

¹⁶Bkz. Palmer, *Mood and Modality*.

¹⁷Nesrin Bayraktar Erten, "Türkiye Türkçesinde Emir ve Rica Bildiren Kullanımlar Üzerine", *Modern Türklük araştırmaları Dergisi*, 11/3, 2014, s. 97.

¹⁸Aslan Demir, s. 94-95.

¹⁹Narrog, *Modality in Japanese: The Layered Structure Of The Clause and Hierarchies of Functional Categories*, s. 91.

²⁰Michael Noonan, "Complementation.", *Language Typology and Syntactic Description II: Complex Construction*, Ed. Timothy Shopen, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 132-133.

Rica: Nezaket olgusunun belirgin olduğu istekler, rica ifadelerini oluşturmaktadır. Bu ifadelerde nezaketle birlikte resmiyet de ön plana çıkmaktadır. Resmiyet, konuşur ve kılıcı arasında toplumsal mesafenin fazla olduğuna işaret eder. Rica ifadeleri bir kişinin istediği şeyin verilmeme ihtimalini hissettiğinde, güç eksikliğinde, karşı tarafın ilgisiz olduğu durumlarda, kişinin kibar olmak veya karşı tarafa yaranmak istediği durumlarda kullanılır.²¹ Tıpkı emir ifadelerinde olduğu gibi en az iki kişinin bulunduğu iletişim ortamında gerçekleşen ricalarda konuşur kılıcıdan bir şey ister. Bu istemenin derecesi ve dayatma niteliği emirden farklıdır. Emirdeki yüksek dereceli empoze yerine, ricada nezaketle dengelenmiş yönlendiricilik bulunmaktadır.²² Rica ifadelerinde konuşur olumlu cevap beklentisi içerisindedir.

Yalvarma: Konuşurun düşük dereceli beklentisine rağmen yoğun ve ısrarlı isteklerini kodlayan anlam alanıdır. Bu ifadelerde konuşur isteğin derecesini yoğunlaştırarak, hatta kendine acındırarak kılıcı üzerinde etki bırakmaya çalışır.²³ Buna rağmen isteklerinde samimidir. Yalvarmada konuşur kılıcı üzerinde kuvvetli derecede baskı oluşturur, ancak bu baskı emirdekinden farklıdır, dayatma yapmak yerine onu ikna etme çabası söz konusudur.

Yalvarma ifadeleri arasında en çok kullanılanlar dualardır. Dualar konuşurun yaratıcıdan içtenlikle bir iyilik istemesidir. Çoğunlukla kişinin çaresiz hissettiği durumlarda yaptığı yakarılar veya gerçekleşmesini arzuladığı istekler yalvarmadır. Bir başkası için yapılan dualar ise yalvarmadan ziyade dilek olarak kabul edilmelidir.

2. Kazak Türkçesinde İsteme Fiilleri

2.1.Emir

buyır-: Emretmek, buyurmak.²⁴

²¹Webster's Dictionary of Synonyms, s.66.

²²Aslan Demir, s. 148.

²³Aslan Demir, s. 161.

²⁴Kenan Koç&Ayabek Bayniyazov&Vehbi Başkapan, *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ, 2003, s. 97

Şäydi işip bolğan soñ qasımda şıntaqtap jatqan qız qurbılarına: «barıñdar, jaqsılap tösek salıñdar», dep buyırdı. Qızdar barıp, tösek salıp kelip, «taqsır, tösek dayın» dep, patşa qızğa xabarladı.²⁵

“Çayı içtikten sonra yanımda yanlamasına uzanan kız yaşlılarına «Gidin, rahat bir yatak hazırlayın.» diye buyurdu. Kızlar gidip, yatak hazırlayıp geldiklerinde «Efendim, yatak hazır» diyerek padişah kızını bilgilendirdiler.”

buyrıq al-: Emir almak.

Biraq Taşkentte muğalimderge jüktelgen soñğı mindet bärinen asıp tüsetin tärizdi. Özbekstan astanasındağı oqıtıwşılar endi tünimen mekteptegi julw jüyesiniñ buzılmawın baqılap şıǵw twralı buyrıq aldı.²⁶

“Ancak Taşkent’te, öğretmenlere verilen son görev hepsini aşmış gibi görünüyor. Özbekistan’ın başkentindeki öğretmenler artık geceleri okuldaki ısıtma sistemlerinin bozulup bozulmadığını denetlemeye ilişkin emir aldı.”

buyrıq ber-: Emir vermek.

Komandir buyrıq beredi, soldat orındaydı.²⁷

“Komutan emir verir, asker yerine getirir.”

buyrıq et-: Emretmek.

AQŞ prezidenti Obama Ukrainağa jedel qarjılıq jäne texnikalıq järdem berüwge buyrıq etti.²⁸

“ABD başkanı Obama Ukrayna'ya derhal mali ve teknik yardım verilmesini emretti.”

buyrıq şıǵar-: Buyruk çıkarmak.

Biraq, köp keşikpey soǵıs batsaldı. 1941 jılǵı 13 qaraşada Memlekettik Qorǵanıñ Qomiteti Qızıl Armiyanıñ ulttıq bölimderi men quramaların qurıw jöninde şeşim qabıldadı. Osı şeşimniñ negizinde Orta Aziya soǵıs okruginiñ äskeri keñesi 27

²⁵S. Qasqabasov, *Altın Jılǵa - Zertewler men Maqalaları*. Almatı: Jibek Joli, 2013, s.191.

²⁶https://www.azattyq.org/a/central_asia_uzbekistan_teachers_heating_schools/25247511.html, 20.01.2020.

²⁷M. Mäjitov, *Qumskerey*. Almatı: Alaş Joli, 2012, s. 342.

²⁸<https://www.azattyq.org/a/25282095.html>, 20.01.2020.

*qaraşada Özbek, Qazaq, Täjik, Türkimen jäne Qırğız respublikalarında ulttıq quramalarđı jasaqtaw jöninde arnawlı buyırıq şıǵaradı.*²⁹

“Fakat çok geçmeden savaş başladı. 13 Kasım 1941’de Devlet Savunma Komitesi Kızıl Ordu’nun milli ve karma bölümlerinin teşkil edilmesine dair karar kabul edildi. Bu karar temelinde Orta Asya savaş bölgesinin askeri meclisi 27 Kasım’da Özbek, Kazak, Tacik, Türkmen ve Kırgız cumhuriyetlerinde milli oluşumları silahlandırmakla ilgili hususi bir buyruk çıkardı.”

ämir ber-: Emir vermek.

*Xorezmşaxqa qarısı soǵıstıñ sultawı 1218 jılı Otrarǵa jiberilgen sawda kerweniniñ Qayır xannıñ buyırığı boyınşa joyılwı. Kek qaytarw retinde olardı öltirwge Şiñǵısxan ämir berdi.*³⁰

“Harzemşah'a karşı savaşın bahanesi 1218 yılında Otrar'a gönderilen ticari kervanın Kayır Han'ın emriyle çıkmış olması. Cengiz Han öç almak için onları öldürme emri verdi.”

ämir et-: Emretmek.

*Allanıñ rızalığı ata-ananıñ rızalığında, Allanıñ aşuwı ata-ananıñ aşuwında. Sol sebepti Alla Taǵala Quran Kärimde öziniñ quldarına üzildi-kesildi ata-anaǵa jaqsılıq jasawdı ämir etedi.*³¹

“Allahın rızalığı ana babanın rızalığında, Allahın öfkesi ana babanın öfkesinde. Bu nedenle Allahu Teala Kur'an-ı Kerim'de kullarına kesin olarak anne babaya iyilik yapmalarını emreder.”

ämir qıl-: Emretmek.

*Künderde bir kün xan şaşın alǵızatın bolıp: «Şaştaraz alıp kel» - dep, bas wäzirge ämir qıladı.*³²

²⁹T. Kölbayev, *Öşpes Dañq*, Almatı: Aziya Arna, s.134.

³⁰ http://www.kstu.kz/wp-content/uploads/docs/ik_kz/teor/teor5.htm, 20.01.2020.

³¹ <https://www.muftyat.kz/kk/nasihath/zhuma-minberi/2019-12-04/29484-ata-ananyn-kadiri/>, 20.01.2020.

³² <http://balalaralemi.kz/article/152/Onege#.XiXHHiM8XDc>, 20.01.2020.

“Birgün padişah saç kestirme niyetiye baş vezirine «Berberi alıp gel» diye emir verdi.”

jarlıq ber-: Emir vermek.

*Putin askeri qızmetkerlerdiñ sanın köbeytwge jarlıq berdi.*³³

“Putin askeri görevlilerin sayısının arttırılmasına dair talimat verdi.”

jarlıq et-: Emretmek.

*Şeşen bassısı şeşen äyelderine bastarına oramal salıp jürüwge jarlıq etti.*³⁴

“Çeçen lideri Çeçen kadınlarına başörtüsü takmaları talimatını verdi.”

jarlıq şıq-: Buyruk çıkarmak

*Birewler kolhoz bolamız deydi, birewler bolmaymız deydi. Baylardıñ malın alwğa jaña-jaña jarlıq şığa baştağan kez.*³⁵

“Birileri kolhoz olacağımızı söylüyor. Zenginlerin mallarını almak için yeni bir kararname çıkmaya başladığı zaman.”

nusqa-: Talimat vermek.

*«Bunu sonda qoy», dep nusqadı ol olarğa.*³⁶

“«Bunu oraya koy» diyerek onlara talimat verdi.”

nusqaw ber- Talimat vermek.³⁷

*Xatta oğan şuğıl ştab-kvartırağa bayandaw jönindei nusqaw berilgen.*³⁸

“Mektupta ona acilen karargaha rapor verilmesine dair talimat verildi.”

tapsır-: Bir işi bir kimseye verme, yükleme, sorumluluğuna verme.³⁹

³³<http://reactor.inform.kz/kz/putin-askeri-kyzmetkerlerdin-sany-n-kobeytuge-zharlyk-berdi-a39283>, 20.01.2020.

³⁴<https://www.azattyq.org/a/1175707.html>, 20.01.2020.

³⁵Mäjitov, *Qumskerey*, s. 36.

³⁶<http://www.eng-kaz.kz/Dictionary/?letter=i&page=130>, 20.01.2020.

³⁷Koç & Bayniyazov & Başkapan, *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, s. 403.

³⁸<http://www.eng-kaz.kz/Dictionary/?letter=i&page=130>, 20.01.2020.

³⁹Koç & Bayniyazov & Başkapan, s. 520.

*Ükimet basına jaña kelgen adamnıñ tuwğan jeri körşi oblis. Bulardıñ awdanımen şekaralas. Endeşe o kisiniñ bul awdandaa bir tuwısınıq boluwı äbden mümkin ğoy. Şaruwalıq, mekeme, uyım başsılarına osı мәселeni zerttew jeke-jeke tapsırıladi.*⁴⁰

“Hükümet başına yeni gelen adamın doğum yeri komşu ilçe. Bunların bölgesiyle sınırdaş. Böylece o kişinin bu bölgede akrabasının olması kuvvetle muhtemel. Çiftçilik, kurum, kuruluş başkanlarının bu meseleyi araştırmaları ayrı ayrı buyruldu.”

2.2.İstek

añsa-: Özlemek, çok arzulamak.⁴¹

*Keyin kele Aytan qoğamdıq iske köp aralastı. Sayasatqa aralastı, soğan baylanıstı qoğam jaylı, el jaylı, erkindik jaylı köp añgimelesetinbiz. Ol jastayınan erkindikke qumar jigıt bolatın, äsirese minaw Şıǵıs Türkistanda jatqan qazaqtardıñ erkindigin añsaytın.*⁴²

“Daha sonra Aytan halkla ilişkiler işlerine girdi. Siyasetle ilgilendi, toplum, memleket, özgürlük hakkında çok konuştuk. O gençliğinden beri özgürlüğü düşün bir genç idi, özellikle Doğu Türkistandaki Kazakların özgürlüğünü arzuluyordu.”

armanda-: Hayal etmek, düşlemek.⁴³

*Şirkin, asqan biyşi bolsam dep armandaymın.*⁴⁴

“Keşke harika bir dansçı olsam diye hayal ediyorum.”

buyımtay sura-: İstekte bulunmak.

*Tumağañ ol kezde ja-rıǵı ayǵa deyin jetken «Jalın» almanaǵınıñ bas redaktori eken. Qısıla kirip, esik közine jayǵasıp edik, törge şaqırıp, buyımtay suradi.*⁴⁵

⁴⁰N. Däwtayulı, *Atı Joq Äñgime*. Almatı: Mereke Baspasy, 2012, s. 548.

⁴¹Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 47.

⁴²B. Qusanbek, *Bir Sät Jäne Bükil Ğumır*, Qurast: Ğ. İsaxan. Almatı: Rariyitet, s. 220.

⁴³Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 50.

⁴⁴Ä. Düysenbek, *Kökjıyek -Äñgimeler men Povester*. Astana: Foliyant, s. 165.

⁴⁵<https://egemen.kz/article/174200-daryn-danhghyly>, 28.04.2020.

“Tumagan o sırada ışığı aya kadar uzanan "Yalın" adlı yıllığın baş redaktörü idi. Utanarak girmiş, kapı önüne oturmuştuk, baş köşeye çağırıp, isteğini dile getirdi.”

dämelen-: Ummak, beklentisi olmak.⁴⁶

*Uyadağı qarlığaştıñ balapanı äli qanattana qoyğan joqtı. Şorman balapan uşın äbden-aq mazasızdandı. «Balapan uşıp ketkenşe, bälkim, qoya turar» dep dämelendi.*⁴⁷

“Yuvadaki kırlangıcın yavrusu hala kanatlanmamıştı. Şorman yavru için iyice endişelendi. «Belki yavru uçup gidene kadar kanatlanır» diye umutlandı.”

dämet-: Ümitlenmek, ummak, umut beslemek.⁴⁸

*Qara köleñkede Qunıstıñ denesi qubıjq siyaqtı alpamsaday bop körindi. «Bul it menen ne dämetip keldi eken, ä?» degen küdik denesin tilip ölse de, sırtına şığarmadı.*⁴⁹

“Karanlık gölgelerde Kunıs'ın vücudu canavar gibi çok büyük görünüyordu. «Bu köpek benden ne umarak geldi ki?» diyerek şüpheli bedenini kesip geçti ve dışarı çıkarmadı.”

dätte-: Hedeflemek, amaçlamak.⁵⁰

*Anatoliy Makovskiy öziniñ twıp-ösken öñiriniñ müddelerin qorğaw jolında qolınan kelgenniñ bärin jasaytıdığın dättedi.*⁵¹

“Anatoliy Makovskiy, doğup büyüdüğü ülkesinin çıkarlarını korumak için elinden gelen herşeyi her şeyi yapacağını amaçladı.”

emeksi-: Bir şey ummak, beklentisi olmak.⁵²

⁴⁶Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 120.

⁴⁷T. Nurmağanbetov, *Qoş Bol, Ata!*. Almatı: Taymas Baspa Üyi, s. 154.

⁴⁸Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 121.

⁴⁹Mäjitov, s. 152.

⁵⁰Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 122.

⁵¹<http://sko.gov.kz/news/read/1493092999440.html>, 10.05.2020.

⁵²Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 138.

«Mümkün Sawranbaymen kezdesermin», dep iştey emeksidi Altıntana. «Oı qalada jürse aqırı izdep tabarı anıq: onday jigıt ekijüzdi bolwı mümkün emes». ⁵³

«Belki Sawranbay ile karşılaşırım» diye umutlandı Altıntana. «Bu şehirdeyse bulunacağı açık, böyle bir genç iki yüzlü olamaz.»

ıntalan-: Arzu etmek, isteklenmek, heveslenmek. ⁵⁴

Amerika Qurama Şattarı soğıstan keyin öziniñ iri äskeri-y-sayasiy jäne ekonomikalıq potensiyalına süylene otırıp, älemde kapitalistik jüyenin turaqtalwına jäne öz üstemdigin ornatwğa umtıldı. Biraq Keñes Odağı da soğıstan keyingi äskeri-y-sayasiy jağdayı turaqtalğan, äri küşeytilgen edi, ol öziniñ älemdik josparın jüzege asırwğa intalandı. ⁵⁵

“Amerika Birleşik Devletleri savaştan sonra büyük askeri-siyasi ve ekonomik potansiyeline dayanarak dünyada kapitalist sistemin yerleştirilmesine ve kendi egemenliklerini kurmaya çabaladı. Fakat Sovyetler Birliği de savaştan sonraki askeri-siyasi durumunu yerleştirmiş ve güçlendirmişti. O da kendi dünya planını uygulamak istedi.”

ıntızarlan-: Arzulamak, istemek, heveslenmek. ⁵⁶

Äbdiraxman sonda alğaş Nurmira jöninde estidi. Estidi de esi ketti. Bir körüwge intızarlandı. ⁵⁷

“Ebdirahman ilk olarak orada Nurmira'yı duydu. Duydu da aklı gitti. Görmek için heveslendi.”

ıqlastan-: Arzu etmek, isteklenmek, heveslenmek. ⁵⁸

Üş ay til üyrenüw kursınan ötken Melisa mektep işinde uyımdastırılğan şaralarğa qatısıp, qazaq tilin meñgerip aluwğa qattı ıqlastandı. ⁵⁹

⁵³<https://textarchive.ru/c-1716606-pall.html>, 10.05.2020.

⁵⁴Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 664.

⁵⁵<https://www.referat911.ru/Mejdunarodnye-otnosheniya/zhaa-germaniyany-keskonrad-adenaujer/112076-1962759-place1.html>, 28.04.2020.

⁵⁶Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 664.

⁵⁷http://www.elarna.net/m/kitap_kk.php?id=5633&oku=39284&qolfon=jok, 01.05.2020.

⁵⁸Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 663.

⁵⁹<https://aqtobegazeti.kz/?p=9080>, 01.05.2020.

“Üç aylık dil kursundan geçen Melisa okul içindeki etkinliklere katılıp, Kazak dilini etkin kullanabilmeyi istiyordu.”

iñkärülen-: Heveslenmek, arzulamak, istemek.⁶⁰

*Bir jılday waqıt boyı osı top memleketimizdiñ är atırabında qaptağan kezdesüwler ötkizdi, ustazdar qawımınıñ talap-tilekterin tıñdap, oy-pikirlerin jiynadı. Nätijesinde, 8600-den astam usınıs kelip tüsken. Sodan topqa kirmegen bilayğı sarapşılar da alaqañın ısqılap, tutas tomğa bergisiz asa kölemdi zañ jobasın talqıǵa saluwǵa iñkärlendi.*⁶¹

“Yaklaşık bir yıllık süre zarfında bu grup memleketimizin her bölgesinde pek çok görüşmeler yaptı, öğretmenlerin isteklerini dinleyip, fikirlerini topladı. Sonucunda 8600'den fazla öneri oluştu. Sonra gruba dahil olmayan başka eleştirilenler de ellerini ovuşturup, tüm ciltleri geniş kapsamlı yasa tasarısını tartışmaya sunmayı istedi.”

jabıs-: Israrla istemek.⁶²

Ol bizge qonaq bol dep jabıstı.⁶³

“O ısrarla misafir olmamızı istedi.”

kökse-: Çok arzu etmek, çok istemek.⁶⁴

*Maqsat muǵalim bolıwdı köksedi.*⁶⁵

“Maksat öğretmen olmayı arzuladı.”

qala-: İstemek, arzulamak.⁶⁶

*Şası ösip, üsti-bası kirlegen balanıñ közinde muñ bar. Tunjırap, özimen-özi otıra bergendi qalaydı.*⁶⁷

⁶⁰Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 671.

⁶¹<https://aikyn.kz/15492-pedagog-zangy/>, 01.05.2020.

⁶²Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 149.

⁶³Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 149.

⁶⁴Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 244.

⁶⁵Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 244.

⁶⁶Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 278.

⁶⁷T. Äbdırayım, *Alabuǵa Awlaǵan Kün: Xıkayat, Äñgimeler, Erteğiler, Mısaldar*. Almatı: Balalar Ädebiyeti, s. 42.

“Saçları uzayıp, üstü başı kirlenen çocuğun gözünde hüznün var. Kaşlarını çatıp, kendi kendine oturmak istiyor.”

qiyalda-: Arzulamak, istemek.⁶⁸

*Şirkin, Qunistı ñ-şınısız qolğa tüsirip alsam, dep qiyaldadı.*⁶⁹

“Keşke Kunıs'ı sessizce yakalayabilsem, diye arzuladı.”

niyetten-: Niyetlenmek, niyet etmek, tasarlamak.⁷⁰

*Qoş keldiñiz, qumbattım. Bügingi soñğı sınaqqa özim barsam dep niyettengenmin.*⁷¹

“Hoşgeldin, değerlim. Bugünkü final sınavına kendim gitmek niyetindeydim.”

talap et-: Talep etmek.

*Bul rette oğan eñ qawipti jaw öz satqını İyän Xiyñ bolatın. Sondıqtan ol qağannan İyän Xiyñdi ustatıp berüwdi resmiy türde talap etti.*⁷²

“Bu sırada ona en tehlikeli düşman hain Yan Huyn idi. Bu nedenle o kağandan Yan Huyn'u yakalatmasını resmi olarak talep etti.”

talap qil-: Talep etmek.

*Belarus ükimeti AQŞ elşiliginde qızmetkerler sanı qısqarsın dep talap qıldı.*⁷³

“Belarus hükümeti ABD Büyükelçiliği personel sayısının azaltılmasını talep etti.”

tile-: Dilemek, istemek.⁷⁴

⁶⁸Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 309.

⁶⁹Mäjito, s. 166.

⁷⁰Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 402.

⁷¹R. Otarbayev, *Ayna-Ğumır –P'esalar*. Astana: Foliyant, s. 98.

⁷²Q. Salğaraulı, *Ulı Dala*. Astana: Foliyant, s. 432.

⁷³<https://www.azattyq.org/a/1178744.html>, 20.01.2020.

⁷⁴Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 573.

Odan keyin ol jayında äñgime bolmadı. Tek «Toqal kele jatır!» degende jarın qiymay tüinimen juladı, sonda da Alladan ümitin üzbey tañğı namazında bir bala tiledi.⁷⁵

“Sonra o konuda konuşma olmadı. Yalnızca «Kuma geliyor» dediğinde eşini bağışlamayıp tüm gece ağladı ve o vakit Allah’tan ümidini kesmeden sabah namazında bir çocuk diledi.”

ümitten-: Ümitlenmek, umutlanmak.⁷⁶

Qalıñ jawmen betpe-bet şayqasta Otan qorşawda qalğan uldarın qutqaruwğa keledi dep ümittenedi.⁷⁷

“Çok sayıda düşmanla yüz yüze çatışma halinde olan Vatan kuşatmasındaki oğullarını kurtarmaya gelecek diye ümitlenir.”

2.3.Rica

qolqala-: İstirham etmek, rica etmek, dilemek, istemek.⁷⁸

Eki mekteptiñ direktorları mağan ximiya pāni muğalimin tabuw qiyın ekendigin, jastardıün awılğa kelgileri kelmeytindikterin aytıp, meniñ jumıs istewimdi qolqaladı.⁷⁹

“Her iki okulun müdürü bana kimya öğretmeni bulmanın zor olduğunu, gençlerin köye gelmek istemediklerini söyledi ve benim çalışmamı rica etti.”

qolqa sal-: İstemek, arzu etmek.

Biz Ömirzaqqa än ayt dep qolqa saldıq.⁸⁰

“Ömirzak'a şarkı söyle diye istekte bulunduk.”

ötin-: İstemek, rica etmek, istirham etmek.⁸¹

⁷⁵S. Dosjan, *Ülken Üydegi Ürey*. Almatı: Jazuwşı, s. 18.

⁷⁶Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 598.

⁷⁷Kölbayev, *Öşpes Dañq*, s. 22.

⁷⁸Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 315.

⁷⁹https://www.kt.kz/kaz/society/akmola_oblisinin_enbekshilder_auilindagi_orta_mekteptin_mugalimi_himija_panin_agilshinsha_okituda_1153647089.html, 01.05.2020.

⁸⁰Qasqabasov, *Altın Julğa -Zertewler men Maqalaları*, s. 463.

⁸¹Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 434.

Senimiñizge raqmet, biraq sizden meni jibermewiñizdi qattı ötinemin.⁸²

“Güveniniz için teşekkür ederim, fakat sizden beni göndermemenizi istiyorum.”

sura-: Rica etmek, istemek.⁸³

*Käsipkerler mülük salıģıman bosatwdı suraydı.*⁸⁴

“Girişimciler emlak vergisinden muaf olmak istiyorlar.”

2.4.Yalvarma

emin-: Yalvarmak, yakarmak, ısrarla istemek.⁸⁵

*Bir jutım swģa umtulģanday jan alıp, jan berisken soģıs üstinde «ölem» dep eminedi, «ölsem» dep umtuladı.*⁸⁶

“Bir yudum suya atılmış gibi yaşam mücadelesi verdiği savaşta «öleyim» diye yalvardı, «ölsem» diye çabaladı.”

jalbar-: Yalvarmak, yakarmak.⁸⁷

*Patģa iyem, endeģe bul qızdıñ ornına meni öltiriñiz. Men oģan şın ğaşıqpın. Maģan onıñ tek baqıttı bolģanı kerek. Ol ölip men aman qalģanımmen, maģan ömir joq, – dep jalbarına bastaydı.*⁸⁸

“Padişahım bu kızın yerine beni öldürünüz. Ona gerçekten aşığım. Yalnızca onun mutlu olmasını istiyorum. O ölüp ben sağ kaldıktan sonra benim hayatım olmaz, diye yalvarmaya başladı.”

jalbarın-: Yalvarmak, yakarmak.⁸⁹

⁸²Kölbayev, s. 138.

⁸³Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 494.

⁸⁴<https://egemen.kz/article/227560-k%C9%99sipkerler-mulik-salyghynan-bosatudy-suraydy>, 01.05.2020.

⁸⁵Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 139.

⁸⁶<https://qazaqadebieti.kz/19872/zhala-ash-bar-da-zhau-a-ti>, 10.05.2020.

⁸⁷Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 156.

⁸⁸S. Öteniyazov, *Attila –Tarix, Tulģa, Waqıt*. Almatı:Aruwna, s. 91.

⁸⁹Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 156.

*Ey, Alla! Sağan rizalığım men täwbemdi bildiretin tilimdi aman saqtay gör!
– dep jalbarındı. Sol kezde Alla tağala Jäbireyil perişteni jiberedi.*⁹⁰

“Allahım! Sana memnuniyetimi ve tövbemi bildiren dilimi koru, diye yalvardı. O sırada Allahu Teala Cebrail peygamberi gönderir.”

jalın- Yalvarmak, yakarmak.⁹¹

Şıday almadım. Bäkirdiñ qolına jarmastım.

–Ağatay, qoyıñızsı! – dep jalındım.

*–Ket, äkeñniñ!..*⁹²

“Dayanamadım. Bekir'in eline yapıştım.

-Amca, ne olur bırak! diye yalvardım.

-Git, babanın!..”

Sonuç

İsteme kipliği, semantik ölçütlerle birbirinden ayrılan emir, istek, rica ve yalvarma alt anlam alanlarının oluşturduğu bir üst kümedir. Çalışmamızda isteme fiilleri bu alt kategorilere göre listelenmiş, örnek verilmiştir. Özetlemek gerekirse;

1. Emir, yönlendiriciliği en yüksek isteme anlam alanıdır. Buyurucu ve eyleyici arasında eşit olmayan, buyurucunun üstünlüğüne dayalı bir güç ilişkisi bulunmaktadır. Buyurucunun isteğinin ileri derece dayatma şiddeti emir ifadelerinin kaba bir söylemde olduğu izlenimi verse de, bu ifadelerin daha kibar hale getirildiği de görülmektedir. Yine de emirlere eklenen kibar ifadeler dayatma şiddetini ve buyurganlığı etkilemez. Kazak Türkçesindeki emir fiillerinin kimisi sıradan insanların birbirlerine verdiği emirleri işaretlerken, *buyırq şığar-* gibi kimi fiillerde kral, padişah gibi hükümdarların bulunduğu tarihi metinlerdeki buyruk, ferman gibi yasa değerindeki emirleri kodlamaktadır.

2. İstek, konuşurun tasarladığı bir eylemin istendiğine işaret eder. Sugawara (2005), Narrog (2009) gibi araştırmacılar istek anlam biriminin kişi ayrımlarına bağlı

⁹⁰Äbdırayım, *Alabuğa Awlağan Kün: Xıkayat, Äñgimeler, Ertegiler, Mısalдар*, s. 92.

⁹¹Koç& Bayniyazov& Başkapan, s. 158.

⁹²Düysenbek, *Kökjıyek -Äñgimeler men Povester*, s.139.

olduğunu savunmuşlardır. Örneğin Narrog'a göre isteğin kodlandığı cümlelerde 1. şahıslarda niyet; 2. ve 3. şahıslarda arzu çağrışımı meydana gelir.⁹³ Aslan Demir'e göre ise 1. şahıslarda niyet, gerçekleşme olasılığı görece düşük dilekler, arzular, hayaller işaretlenir.⁹⁴ Kazak Türkçesinde *kökse-* gibi Eski Türkçe döneminden gelen istek fiilleri olduğu gibi *talap et-*, *talap qıl-* gibi alıntı sözcüklerle oluşan birleşik fiillerin de kullanıldığı görülmektedir.

3. Rica, konuşurun bir şeyi nezaketle birlikte istemesidir. Tıpkı emir gibi isteme şiddetinin yoğun olduğu ricalarda emirden farklı olarak dayatma ve yönlendiricilik bulunmamaktadır. Kazak Türkçesinde daha çok soru cümlelerinde işaretlenen ricalar bunun dışında *ötin-* ve *sura-* fiilleriyle de çok sık kurulurlar.

4. Kuvvetli derecede baskı içeren yalvarma ise konuşurun beklentilerinin az olmasına rağmen yoğun ve ısrarlı bir şekilde istekte bulunduğu anlam alanıdır. Yalvarmada konuşur eyleyiciye dayatma yapmaz, onu ikna etmeye çabalar. Kazak Türkçesinde *emin-*, *jalbar-*, *jalbarın-*, *jalın-* fiilleri dışında *jalınıp jalbar-* ikilemesi de sıkça kullanılmaktadır.

Kaynakça

- Aslan Demir, Sema, *Türkçede İsteme Kipliği Semantik-Pragmatik Bir İnceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2008.
- Bayraktar Erten, Nesrin, "Türkiye Türkçesinde Emir ve Rica Bildiren Kullanımlar Üzerine". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 11/3, 2014: 93-105.
- de Haan, Ferdinand, "Typological Approaches to Modality" *The Expression of Modality*, Ed. Wolfgang Klein-Stephen Levinson, Berlin: Mouton de Guyter, 2006: 27-69.
- Karabağ, İmran, "Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu", *Türk Dili*. 2 (585), 2000: 275-278.

⁹³Narrog, s. 91.

⁹⁴Aslan Demir, s. 94-95.

Kazanlar Ürkmez, Elanur, *Kazak Türkçesinde Kiplik: Morfo-Sentaktik Semantik Bir Analiz*, Doktora Tezi, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Kerimoğlu, Caner, *Kiplik ve Kip*. Ankara: Pegem Akademi, 2018.

Koç, Kenan& Bayniyazov, Atabek& Başkapan, Vehbi , *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ, 2003.

Narrog, Heiko, *Modality in Japanese: The Layered Structure Of The Clause and Hierarchies of Functional Categories*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 2009.

Noonan Michael. "Complementation", *Language Typology and Syntactic Description II: Complex Construction*, Ed. Timothy Shopen, Cambridge: Cambridge University Press, 2007: 52-150.

Palmer, F.R., *Mood and Modality* (Second Edition). Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Van Der Auwera, Johan, Plungian, Vladimir A., "Modality's Semantic Map", *Linguistics Typology*. 2, 1998: 79-124.

Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual, 2007.

Webster's Dictionary of Synonyms, Springfield-Massachusetts: Merriam-Webster INC, 1984.

Örneklerin Alındığı Eserler

Äbdirayım, T., *Alabuğa Awlağan Kün: Xikayat, Äñgimeler, Ertegiler, Mısaldar*. Almatı: Balalar Ädebiyeti, 2012.

Däwтайулы, N., *Atı Joq Äñgime*. Almatı: Mereke Baspasy, 2012.

Dosjan, S., *Ülken Üydegi Ürey*. Almatı: Jazuwşı, 2013.

Düysenbek, Ä., *Kökjiyek -Äñgimeler men Povester*. Astana: Foliyant, 2012.

Kölbayev, T., *Öşpes Dañq*. Almatı: Aziya Arna, 2013.

Qasqabasov, S., *Altın Jılğa -Zertewler men Maqalaları*. Almatı: Jibek Jolı, 2013.

Qusanbek, B., *Bir Sät Jäne Bükil Ğumır*. Qurast: Ğ. İsxan. Almatı: Rariyet, 2012.

Mäjitov, M., *Qunıskerey*. Almatı: Alaş Jolı, 2012.

Nurmağanbetov, T., *Qoş Bol, Ata!*. Almatı: Taymas Baspa Üyi, 2012.

Otarbayev, R., *Ayna-Ğumır –P’esalar*. Astana: Foliyant, 2013.

Öteniyazov, S., *Attila –Tarix, Tulğa, Waqıt*. Almatı: Aruwna, 2005.

Salğaraulı, Q., *Ulı Dala*. Astana: Foliyant, 2013.

İnternet Kaynakları

https://www.azattyq.org/a/central_asia_uzbekistan_teachers_heating_schools/25247511.html, 20.01.2020.

<https://www.azattyq.org/a/25282095.html>, 20.01.2020.

http://www.kstu.kz/wp-content/uploads/docs/ik_kz/teor/teor5.htm, 20.01.2020.

<https://www.muftyat.kz/kk/nasihah/zhuma-minberi/2019-12-04/29484-ata-anany-nkadiri/>, 20.01.2020.

<http://balalaralemi.kz/article/152/Onege#.XiXHHiM8XDc>, 20.01.2020.

<http://reactor.inform.kz/kz/putin-askeri-kyzmetkerlerdin-sany-nkobeytuge-zharlyk-berdi-a39283>, 20.01.2020.

<https://www.azattyq.org/a/1175707.html>, 20.01.2020.

<http://www.eng-kaz.kz/Dictionary/?letter=i&page=130>, 20.01.2020.

<https://egemen.kz/article/174200-daryn-danhghyly>, 28.04.2020.

<http://sko.gov.kz/news/read/1493092999440.html>, 10.05.2020.

<https://textarchive.ru/c-1716606-pall.html>, 10.05.2020.

<https://www.referat911.ru/Mejdunarodnye-otnosheniya/zhaa-germaniyany-keskonrad-adenaujer/112076-1962759-place1.html>, 28.04.2020.

http://www.elarna.net/m/kitap_kk.php?id=5633&oku=39284&qolfon=jok, 01.05.2020.

<https://aqtobegazeti.kz/?p=9080>, 01.05.2020.

<https://aikyn.kz/15492-pedagog-zangy/>, 01.05.2020.

<https://www.azattyq.org/a/1178744.html>, 20.01.2020.

https://www.kt.kz/kaz/society/akmola_oblisinin_enbekshilder_auilindagi_orta_me_kteptin_mugalimi_himija_panin_agilshinsha_okituda_1153647089.html,
01.05.2020.

<https://egemen.kz/article/227560-k%C9%99sipkerler-mulik-salyghynan-bosatudy-suraydy>, 01.05.2020.

<https://qazaqadabiet.kz/19872/zhala-ash-bar-da-zhau-a-ti>, 10.05.2020.